

शोधनिर्देशक
डम्बरबहादुर पुन
शिक्षण सहायक, त्रि. वि.

कथाकार रामचन्द्र नेपालको 'आवाज' कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कृष्णप्रसाद आचार्य
परीक्षा रोल नं. : ५५०११६
रजि.नं. : ६-३-५५-६८१-२००७
शैक्षिक सत्र : २०६४।०६६
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०७०

कथाकार रामचन्द्र नेपालको 'आवाज' कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दुस्रो पत्रको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कृष्णप्रसाद आचार्य
परीक्षा रोल नं. : ५५०११६
रजि.नं. : ६-३-५५-६८१-२००७
शैक्षिक सत्र : २०६४।०६६
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपालगन्ज, बाँके
वि.सं. २०७०

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्जको स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र कृष्णप्रसाद आचार्यले यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत कथाकार रामचन्द्र नेपालको 'आवाज' कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण नामक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । अत्यन्त मेहनतका साथ तयार गरिएको यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति- २०७०।०४।२०

ई.सं.- ०४।०८।२०१३

शोधनिर्देशक

डम्बरबहादुर पुन

शिक्षण सहायक, त्रि. वि.

महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपालगन्ज,

बाँके

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज

स्वीकृति-पत्र

स्नातकोत्तर तह नेपाली द्वितीय वर्षका छात्र कृष्णप्रसाद आचार्यद्वारा यस नेपाली शिक्षण विभागमा प्रस्तुत कथाकार रामचन्द्र नेपालको 'आवाज' कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण नामक शोधकार्यलाई नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह उपाधिका निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

शोधपत्रको मूल्याङ्कन समिति

.....
डम्बरबहादुर पुन
शोधनिर्देशक

.....
बाह्य परीक्षक

.....
डम्बरबहादुर पुन
विभागीय प्रमुख

मिति- २०७०।०४।२८

ई.सं.- १२।०८।२०१३

कृतज्ञताज्ञापन

‘कथाकार रामचन्द्र नेपालको ‘आवाज’ कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण’ शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नाकोत्तर तह नेपाली विषय दोस्रो वर्षको दसौँपत्र पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु डम्बरबहादुर पुन ज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अमूल्य समय दिई सल्लाह सुझाव मार्गनिर्देशन तथा परिष्कार, परिमार्जन पनि गरिदिनुहुने शोधनिर्देशक एवं विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरुप्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु । गुरुको सहयोग प्रति सदैव ऋणी रहने छु ।

प्रस्तुत शोधकार्य गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुका साथै शोधपत्र तयार गर्ने समयमा सामग्री सल्लाह, सुझाव दिई सहयोग प्रदान गर्नुहुने पूर्व विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु श्री महानन्द जोशीज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यस शोधपत्रको प्रारम्भदेखि नै आवश्यक पर्ने सामग्री उपलब्ध गराई आफ्नो जीवनका विविध पक्षमा जानकारी दिएर उचित सल्लाह र मार्ग निर्देशन दिने मेरा आदरणीय शोधनायक श्री रामचन्द्र नेपालप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । मेरो उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्ने शोधकार्यको लेखनमा निरन्तर प्रत्यक्ष, परोक्ष सहयोग पुऱ्याउने सहोदर भाइ श्री गुणनिधि आचार्य र सहृदयी मित्र जीवराज पाण्डे एवं खडकप्रसाद उपाध्याय प्रति आभारी छु । यस्तैगरी मेरो उज्ज्वल भविष्यको कामना गर्ने र अगाडि बढ्न प्रेरणा प्रदान गर्ने पूजनीय पिता नारायण प्रसाद आचार्य र माता नन्दकला आचार्यप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । मलाई हरेक कुरामा सहयोग पुऱ्याई सुझाव सल्लाह प्रदान गर्ने मेरी जीवनसँगिनी वसन्ती आचार्यप्रति कृतज्ञ छु साथै शोध कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने छोरी शारदा शर्मा र छोरा सरोज आचार्यको सहयोग पनि अविष्मरणीय छ । शोधकार्य टाइप तथा सेटिङमा सहयोग गर्ने पवन पोखरेललाई धन्यवाद दिँदै यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षण विभाग महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपालगन्ज समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७०।०४।१९

कृष्णप्रसाद आचार्य
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षण विभाग
नेपालगन्ज, बाँके
२०७०

विषयसूची

पृष्ठ सं.

परिच्छेद : एक

शोधपरिचय

१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधको प्रयोजन	१
१.३	विषय परिचय	१
१.४	शोधकार्यको समस्या	२
१.५	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.७	शोधकार्यको औचित्य र उपयोगिता	४
१.८	शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा	४
१.९	सामग्री सङ्कलन विधि	४
१.१०	शोधविधि	४
१.११	शोधपत्रको रूपरेखा	५

परिच्छेद : दुई

रामचन्द्र नेपालको जीवनी, व्यक्तित्व र कथायात्राको अध्ययन

२.१	जन्म र वाल्यकाल	६
२.२	शिक्षा दीक्षा र लेखन प्रेरणा	६
२.३	पेशा वा आजीविका	७
२.४	आर्थिक स्थिति	८
२.५	सङ्घ संस्थामा संलग्न तथा मान, सम्मान र पुरस्कार	८
२.६	भ्रमण तथा तालिम	१०
२.७	व्यक्तित्व	१०
	२.७.१ साहित्यिक व्यक्तित्व	१०
	२.७.२ साहित्येत्तर व्यक्तित्व	११
२.८	कथायात्रा	१२
	२.८.१ पूर्वार्ध चरण	१२

२.८.२ उत्तरार्ध चरण	१४
२.८.३ निष्कर्ष	१४

परिच्छेद : तिन
कथाको सैद्धान्तिक परिचय

३.१ कथाको पृष्ठभूमि	१६
३.२ कथाको परिभाषा	१७
३.३ कथाको स्वरूप र लक्षण	१८
३.४ कथाका आवश्यक तत्त्वहरू	१९
३.४.१ संरचनाका आधारमा कथाका तत्त्वहरू	२०
३.४.१.१ कथावस्तु	२०
३.४.१.२ पात्र/चरित्र	२२
३.४.१.३ सारवस्तु	२४
३.४.१.४ दृष्टिविन्दु	२५
३.४.१.५ परिवेश	२७
३.४.२ रूप विन्यासका आधारमा कथाका तत्त्वहरू	२८
३.४.२.१ भाषा	२८
३.४.२.२ शैली	२९
३.४.२.३ विम्ब र प्रतीक	२९
३.५ कथाको वर्गीकरणका आधारहरू	३०
३.५.१ रूचिक्षेत्र	३१
३.५.२ रीतिक्षेत्र	३१
३.६ नेपाली कथाको विकासक्रम	३२
३.६.१ प्राथमिक काल (१८२७-१९५७)	३२
३.६.२ माध्यमिक काल (१९५८-१९९१)	३३
३.६.३ आधुनिक काल (१९९२-हालसम्म)	३५
३.७ निष्कर्ष	३९

परिच्छेद : चार

'आवाज' कथासङ्ग्रहको अध्ययन विश्लेषण

४.१	'यात्रा' कथाको विश्लेषण	४२
	४.१.१ कथावस्तु	४२
	४.१.२ पात्र/चरित्र विधान	४३
	४.१.३ सारवस्तु	४४
	४.१.४ दृष्टिविन्दु	४५
	४.१.५ परिवेश	४५
	४.१.६ रूपपक्ष	४६
४.२	'मेरी फुपू' कथाको विश्लेषण	४६
	४.२.१ कथावस्तु	४७
	४.२.२ पात्र/चरित्र विधान	४९
	४.२.३ सारवस्तु	५०
	४.२.४ दृष्टिविन्दु	५१
	४.२.५ परिवेश	५१
	४.२.६ रूपपक्ष	५२
४.३	'यो विद्रोह' कथाको विश्लेषण	५२
	४.३.१ कथावस्तु	५२
	४.३.२ पात्र/चरित्र विधान	५४
	४.३.३ सारवस्तु	५५
	४.३.४ दृष्टिविन्दु	५६
	४.३.५ परिवेश	५६
	४.३.६ रूपपक्ष	५७
४.४	'मापदण्ड' कथाको विश्लेषण	५८
	४.४.१ कथावस्तु	५८
	४.४.२ पात्र/चरित्र विधान	५९
	४.४.३ सारवस्तु	६०
	४.४.४ दृष्टिविन्दु	६१
	४.४.५ परिवेश	६१
	४.४.६ रूपपक्ष	६२

४.५	‘उसले खोजेको जीवन’ कथाको विश्लेषण	६२
	४.५.१ कथावस्तु	६२
	४.५.२ पात्र/चरित्र विधान	६४
	४.५.३ सारवस्तु	६५
	४.५.४ दृष्टिविन्दु	६६
	४.५.५ परिवेश	६६
	४.५.६ रूपपक्ष	६७
४.६	‘काजीमानको मुढो’ कथाको विश्लेषण	६७
	४.६.१ कथावस्तु	६७
	४.६.२ पात्र/चरित्र विधान	६९
	४.६.३ सारवस्तु	७०
	४.६.४ दृष्टिविन्दु	७१
	४.६.५ परिवेश	७१
	४.६.६ रूपपक्ष	७१
४.७	‘पीडा’ कथाको विश्लेषण	७२
	४.७.१ कथावस्तु	७२
	४.७.२ पात्र/चरित्र विधान	७४
	४.७.३ सारवस्तु	७५
	४.७.४ दृष्टिविन्दु	७५
	४.७.५ परिवेश	७५
	४.७.६ रूपपक्ष	७६
४.८	‘खतराको सङ्केत’ कथाको विश्लेषण	७६
	४.८.१ कथावस्तु	७६
	४.८.२ पात्र/चरित्र विधान	७८
	४.८.३ सारवस्तु	७९
	४.८.४ दृष्टिविन्दु	८०
	४.८.५ परिवेश	८०
	४.८.६ रूपपक्ष	८०
४.९	‘बबुअन भैया’ कथाको विश्लेषण	८१

४.९.१ कथावस्तु	८१
४.९.२ पात्र/चरित्र विधान	८३
४.९.३ सारवस्तु	८४
४.९.४ दृष्टिविन्दु	८५
४.९.५ परिवेश	८५
४.९.६ रूपपक्ष	८५
४.१० 'खाडल' कथाको विश्लेषण	८६
४.१०.१ कथावस्तु	८६
४.१०.२ पात्र/चरित्र विधान	८८
४.१०.३ सारवस्तु	८८
४.१०.४ दृष्टिविन्दु	८९
४.१०.५ परिवेश	८९
४.१०.६ रूपपक्ष	९०
४.११ 'नलेखिएको कथा' कथाको विश्लेषण	९०
४.११.१ कथावस्तु	९१
४.११.२ पात्र/चरित्र विधान	९३
४.११.३ सारवस्तु	९३
४.११.४ दृष्टिविन्दु	९४
४.११.५ परिवेश	९४
४.११.६ रूपपक्ष	९४
४.१२ 'पोखिएको पिर र उठ्न खोजेको आवाज' कथाको विश्लेषण	९५
४.१२.१ कथावस्तु	९५
४.१२.२ पात्र/चरित्र विधान	९७
४.१२.३ सारवस्तु	९८
४.१२.४ दृष्टिविन्दु	९८
४.१२.५ परिवेश	९९
४.१२.६ रूपपक्ष	९९
४.१३ 'भोट दिनु पर्ने कि छोराछोरी' कथाको विश्लेषण	९९
४.१३.१ कथावस्तु	

४.१३.२	पात्र/चरित्र विधान	१०१
४.१३.३	सारवस्तु	१०२
४.१३.४	दृष्टिविन्दु	१०२
४.१३.५	परिवेश	१०२
४.१३.६	रूपपक्ष	१०३
४.१४	'कथाभिन्नका कथाहरू' कथाको विश्लेषण	१०३
४.१४.१	कथावस्तु	
	१०४	
४.१४.२	पात्र/चरित्र विधान	१०७
४.१४.३	सारवस्तु	१०७
४.१४.४	दृष्टिविन्दु	
	१०८	
४.१४.५	परिवेश	
	१०८	
४.१४.६	रूपपक्ष	
	१०८	
४.१५	'फर्कन्छु घर' कथाको विश्लेषण	१०९
४.१५.१	कथावस्तु	१०९
४.१५.२	पात्र/चरित्र विधान	१११
४.१५.३	सारवस्तु	११२
४.१५.४	दृष्टिविन्दु	११२
४.१५.५	परिवेश	११३
४.१५.६	रूपपक्ष	११३
४.१६	'वर्चस्व' कथाको विश्लेषण	११४
४.१६.१	कथावस्तु	११४
४.१६.२	पात्र/चरित्र विधान	११७
४.१६.३	सारवस्तु	११८
४.१६.४	दृष्टिविन्दु	११८
४.१६.५	परिवेश	११९

४.१६.६	रूपपक्ष	११९
४.१७	‘सूचना’ कथाको विश्लेषण	१२०
४.१७.१	कथावस्तु	१२०
४.१७.२	पात्र/चरित्र विधान	१२१
४.१७.३	सारवस्तु	१२१
४.१७.४	दृष्टिविन्दु	१२२
४.१७.५	परिवेश	१२२
४.१७.६	रूपपक्ष	१२२
४.१८	‘रेष्टुराको गीत’ कथाको विश्लेषण	१२३
४.१८.१	कथावस्तु	१२३
४.१८.२	पात्र/चरित्र विधान	१२४
४.१८.३	सारवस्तु	१२५
४.१८.४	दृष्टिविन्दु	१२५
४.१८.५	परिवेश	१२६
४.१८.६	रूपपक्ष	१२६
४.१९	‘राहत’ कथाको विश्लेषण	१२६
४.१९.१	कथावस्तु	१२७
४.१९.२	पात्र/चरित्र विधान	१२८
४.१९.३	सारवस्तु	१२८
४.१९.४	दृष्टिविन्दु	१२९
४.१९.५	परिवेश	१२९
४.१९.६	रूपपक्ष	१२९
४.२०	‘ताल’ कथाको विश्लेषण	१३०
४.२०.१	कथावस्तु	१३०
४.२०.२	पात्र/चरित्र विधान	१३१
४.२०.३	सारवस्तु	१३१
४.२०.४	दृष्टिविन्दु	१३१
४.२०.५	परिवेश	१३२
४.२०.६	रूपपक्ष	१३२
४.२१	‘रामलाल, छोरो र जिन्दगी’ कथाको विश्लेषण	१३२

४.२१.१	कथावस्तु	१३३
४.२१.२	पात्र/चरित्र विधान	१३५
४.२१.३	सारवस्तु	१३६
४.२१.४	दृष्टिविन्दु	१३६
४.२१.५	परिवेश	१३६
४.२१.६	रूपपक्ष	१३७
४.२२	निष्कर्ष	१३७

परिच्छेद : पाँच

उपसंहार

१३९-१४१

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

परिशिष्ट